

ГЛОБАЛНИ ПРОМЕНИ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО И НИВНА ИМПЛИКАЦИЈА ВО ОСНОВНОТО ВОСПИТАНИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ

Реформата на образованието последниве децении е сè понагласена потреба речиси во сите земји во светот. Затоа, во рамките на УНЕСКО, последниве децении се организирани неколку меѓународни конференции на кои е расправано токму за кризата во воспитанието и образованието и потребата од негово реформирање. На нив е оценето дека класичното училиште е неефикасно, дека се учат застарени содржини, се даваат застарени знаења, се применуваат еднолични методи во наставата. Или, општо кажано, констатирано е дека традиционалниот систем на образование и настава не одговара на современите барања на производството, на развојот на науката и технологијата.

Истакнато е дека во реформата на образованието мора да се тргне од неговата клучна функција која тоа ја има во сегашното и ќе ја има во времето што доаѓа, во кое знаењето сè повеќе ќе станува клучен развоен фактор. Училиштето од институција која ги следела промените, сега мора да стане предводник на општествено-економските и особено на технолошките промени. Така, земјите на Европската Унија, кои во 1993 година потпишале договор во Мастрихт (Холандија), сериозно ја зеле предвид продуктивната улога на образованието. Како резултат од тоа се воведуваат сè понови мерки во насока на унапредување на образованието во глобални рамки, бидејќи сè повеќе е нагласена потребата од интеграција на земјите од Европа, па и од светот, во сите сфери на животот (економската, научната, културната, образовната, политичката, спортската и др.). Сè повеќе се актуализира и идејата за изградување на глобални унифицирани стандарди на образованието кои би ги почитувале и вградувале во образованието сите земји членки на Европската

Унија, како и државите што се потенцијални членки. Затоа, Европската Унија се залага за развој на т.н. Европски димензии на образованието кои главно би се темелеле врз четири носечки столба: учење за стекнување знаење, учење за работа, учење за заеднички живот, учење за опстојување (4 ; 10).

Врз овие четири столба треба да се темели образовниот систем во земјите на Европската Унија, и земјите аспиранти кон неа. Значи, сите држави кои се стремат кон интеграција во европското семејство треба да ги почитуваат овие европски барања и стандарди на образованието, но притоа имајќи ги предвид и специфичностите на својата земја, своето потекло, традицијата, како и националниот и културниот идентитет.

Во западноевропските земји, особено се потенцира учењето на странски јазици, подобрувањето на стручното образование, перманентното иновирање на наставните планови и програми, залагањето за универзалност на основното образование и др. Реформата, пак, во образованието во земјите од Источна и Централна Европа главно се темели на принципите на децентрализација, демократизација, либерализација, плурализам и слобода на избор.

Во расправите за реформите, кои се водени во многу земји, била нагласувана потребата од дефинирање на општите цели на образованието, а биле истакнувани многу цели за кои се ценело дека треба да бидат најприоритетни во образовниот процес во глобални рамки. Но, сепак, како најважни биле издвоени следниве:

- да се воспитуваат креативни личности со широки погледи, поттикнувајќи го нивниот умствен, етички и телесен развој;
- учениците да се воспитуваат да станат слободни и автономни луѓе кои самостојно ќе расудуваат, а на обврските одговорно ќе им приоѓаат;
- младите да се воспитуваат врз принципите на универализмот, задржување на својот културен идентитет и почитување на особеностите на другите култури. (4; 11).

Според тоа, образованието во целина, а во рамките на таа целина и основното, треба да е истовремено и универзално и специфично. Тоа треба да обединува некои заеднички фактори на целото општество, но треба истовремено да се носи и со специфичните предизвици на многу различните светови.

Стручњаците на Европскиот совет, на една од своите конференции одржана во Вадузу, во 1983 година, ги дефинирале општите цели и на основното образование. Според документите од оваа конференција, основното образование мора да пружа повеќе од подучување за темелно читање, пишување и сметање, иако тоа останува и понатаму важно. Тоа мора да ги прошири хоризонтите на детската непосредна и поширока физичка и културна средина. Тоа мора да им помогне на децата во стекнувањето и практичната примена на демократските вредности и толеранцијата; учеството, одговорноста и почитувањето на правата; да го поттикнува развојот на знаењата и вештините; да го поттикнува развојот на ставовите врз чија основа децата ќе можат да одговорат на идните барања што ќе им ги поставува средното училиште, работата, семејството и општеството. (5; 24).

Врз основа на документот од Европскиот совет е скицирана широка рамка на идното европско образование, каде што како цели на образованието во Европа се поставени следниве: образование за живот; учество во демократското општество; соработка во Европа; промоција на сите таленти, креативности, личен развој; критичко мислење и самостојна работа; почитување на вредностите како што се демократијата и човековите права; христијански и хуманистички вредности; широко општо образование; почитување на европското заедничко културно наследство и историјата.

Интеграцијата на овие елементи во системот на образование во земјите на Европа, започнала во 1991 година. Тие нови и реформирани цели на основното задолжително образование, значи, ги опфатиле: развојот на личноста на ученикот; подготовката за живот во мултикултурно општество; оспособувањето за почитување на вредностите како што се толеранцијата, мирот, верските, етничките и другите разлики.

За земјите, пак, во транзиција, како карактеристични цели на воспитанието и образованието се посочуваат: ставање на ученикот и неговиот целосен развој во прв план; деетатизација на училиштето и управувањето; деидеологизација; развивање на граѓанска свест и толеранција сфатена во широка смисла; развивање на еколошка свест; соработка со други.

Во промените кои се преземаат во овие земји, очигледно е настојувањето да се оди во чекор со Европа и со светот, и да се промовираат оние вредности кои се силно присутни во речиси сите образовно-воспитни системи во Европа. (5; 33).

Според вака поставените основи, цели и барања на новото време, училиштето трпи, и ќе трпи, промени во насока на тоа да стане училиште отворено кон новите потреби за промени, кон примената на дидактичките и технолошките иновации, кое ќе биде професионално-компетентно и одговорно, училиште на демократски односи во кое ќе е хуманизирана атмосферата во односите наставник - ученик, кое на секој ученик ќе му овозможи ефикасен развој и кое секој ученик ќе го доведе до успех.

Основното училиште треба да изгради основи за натамошно образование, а тоа значи дека учениците во основното училиште треба да стекнат основни знаења, да изградат ставови и да оформат вештини неопходни за постојано учење. Учениците треба да се оспособат да мислат, да решаваат проблеми, да комуницираат, тимски да работат и учат. Тежиштето веќе не е на стекнувањето на доживотно употребливи знаења, туку на знаења за основните животни и општествени појави.

Едно од поприоритетните прашања на современото демократско училиште е да се поттикне развојот на личноста на секое дете и да се создадат еднакви услови за стекнување знаење. Затоа, најважно е основното училиште да го поттикнува развојот и остварувањето на сите индивидуални потенцијали на секој ученик, како услов за активно учество во животот на општествената заедница.

Овие тенденции во воспитанието и образованието се значајни и за нашиот систем на образование, кој мора да биде во голема мера компатибилен со образовните системи од европските земји. Особено

поради тоа што по осамостојувањето на Република Македонија, постои консензус за определбата нашата република да стане членка на Европската Унија и на други меѓународни асоцијации. Важноста од европската интеграција се потенцира и во *„Националната стратегија за развој на образованието на Република Македонија“* (2000), во која се утврдени основните одредници врз кои треба да почива образовниот систем на Република Македонија и која нуди визија на неопходните промени во образованието во оние делови на образовниот систем кои не соодветствуваат на актуелните предизвици и барања на новото време. Имено, стратегијата како основен документ се залага за суштински реформски зафат во образовната политика на нашата земја и се вклопува во глобалната политичка определба македонското општество во идниот период да се вклопи во европските и во светските интеграции. Во неа, меѓу другото, во еден дел, се вели дека: Интеграцијата во поширокото, а особено во европското опкружување и нужната глобализација на граѓанската припадност врз основа на општите, заеднички цивилизациски достигнувања, претставува посебен општествен предизвик за Македонија, особено со оглед на значителната идеолошка изолираност од големиот дел на развиениот свет во педесетгодишниот период. Притоа се истакнува дека определбата за европска интеграција во образованието би значела:

- подготовка на кадри што успешно ќе се вклучат во европскиот (и светскиот) пазар на трудот;
- воспоставување образовни стандарди, компатибилни со европските и нивна екстерна проверка;
- давање европски димензии на образованието преку усогласување на образовните цели, содржини (на пример засилено изучување модерни странски јазици, учење за другите култури) и образовниот процес;
- размена на информации и соработка со образовни институции од Европа и светот;
- обезбедување поголема мобилност на учениците, студентите и наставниот кадар во Европа и пошироко. (11; 16).

За таа цел последниве години во Р. Македонија се преземаат низа промени речиси во сите сфери на образованието, во насока на приближување кон европските стандарди и барања и усогласување со новонастанатите потреби на денешното и на идното време.

На реформата на образованието ѝ претходеа голем број трудови напишани од страна на наши еминентни стручни лица, во кои се проучувани и разработувани повеќе проблеми кои се оценети како важни за подобрување на квалитетот на наставата и на другата воспитно-образовна работа. Во нив е укажувано на слабостите на постојниот воспитно-образовен систем, на несоодветниот третман на ученикот во наставата, на потребата од промени, иновирање на наставните планови и програми, на поголема самостојност во работата на учениците во наставата, на внесување иновации, на современа образовна технологија во наставата, на индивидуализација на наставата и слично.

Во периодот од осамостојувањето на Република Македонија, од кога почнува поинтензивно да се говори за потребата од промени во образованието, до практичната реализација на промените во наставата и другата воспитно-образовна работа, се оддржани и низа стручно-научни собири, симпозиуми, расправи на различни теми, во функција на унапредување на воспитно-образовната работа. Сите стручно-научни собири биле организирани со цел да се изложат мислењата, ставовите и оценките на научните работници и на други компетентни личности од образованието, за актуелните проблеми, состојбите и реформските процеси на системот воспитание и образование во Република Македонија, и врз основа на нив да се дефинираат одредени решенија и насоки во врска со неговите промени и со неговиот развој.

Публикуваните трудови и изнесените научни сознанија и искуства на стручно-научните собири, се користени во градењето на концепцијата за реформата на нашиот воспитно-образовен систем воопшто, но се почитувани и вградени во одделни сегменти на стратегијата за развој на образованието на Р. Македонија, како и во практичната реализација на веќе извршените промени.

Како резултат на овие активности се воспоставени општите принципи за развојот на образованието: децентрализација и либерализација; квалитет; граѓанска одговорност; поврзаност со пазарот на трудот; економичност во образованието; праведност; транспарентност; интегративност и доживотно учење. Тие веќе се прифатени како главни репери на сите промени кои ќе се преземаат во образованието во Република Македонија.

Во продолжение на трудов ќе се задржиме само на некои позначајни промени што се преземени во рамките на основното училиште во поглед на неговото структурно, програмско, дидактичко-методско и организациско усовршување и иновирање.

Донесен е нов Закон за основно образование во 1995 година, како рамка во која ќе се движат реформските зафати во основното образование. Овој закон претрпе и неколку измени и дополнувања, во 1996 и во 1997 година, со цел да се овозможат правни услови за непречено да се реализираат сите нови барања на современото училиште, кои на некој начин директно или индиректно ги диктираат веќе изградените европски стандарди за основното образованието.

Во јуни 1996 година се усвоени и програмските основи: *Основно образование - содржини и организација на воспитно-образовната дејност*, со кои се поставени концепциските рамки за промените во основното образование.

Изработен и усвоен е и нов план и програма за основното училиште, во согласност со новонастанатите потреби и барања на современото демократско основно образование воопшто, а со цел да се надминат слабостите на претходните и да се иницира посовремена наставна практика. Во овој документ е дефинирана општата воспитно-образовна цел на основното образование, која изворно преземена гласи: основното воспитание и образование треба да им овозможи на учениците индивидуален развој во сообразност со нивните предиспозиции и возрасните карактеристики, да усвојуваат знаења и умеења за природата, општеството и човекот и да се оспособуваат за нивната примена во животот и

во натамошното образование. Кај нив да се развива чувство за: одговорноста, вистината, значењето на трудот на човекот, смислата за убавото, културните традиции и свеста за припадност на Република Македонија и за почитување и исполнување на граѓанските права и обврски. (12; 12).

Конкретизирани се и основните принципи од кои се поаѓа во планирањето, програмирањето, организирањето и реализирањето на воспитно-образовната работа на основното образование. Тие се: демократичност и почитување на индивидуалните разлики меѓу децата, принцип на ефикасност во образованието, принцип за воведување основни општо-образовни стандарди, принцип на интеграција на децата со пречки во развојот, принцип на соработка меѓу учениците, наставниците и родителите, принцип на поврзување со локалната средина.

Во однос на наставниот план може да се забележи присутност на поголем број изборни и факултативни предмети, со што им се овозможува на учениците да се определат за предмети за кои имаат желба, интерес или афинитет да ги изучуваат. Се воочува дека се предложени за изучување повеќе странски јазици, со дадена можност учениците да изучуваат два странски јазика, и тоа по сопствен избор. Евидентно е и постоење на нови предмети и рedefинирање на веќе постојните, и тоа како меѓу задолжителните предмети, така и меѓу изборните и факултативните. Информатиката како предмет е внесена во планот за основното училиште, но сè уште во рамките на задолжително изборните предмети. Некои промени има и во однос на зголемувањето или намалувањето на фондот на часови предвидени за одделни наставни предмети. Наставните програми по одделни предмети се прочистени од непотребните или не токму важните содржини, податоци, факти, како и од програмските содржини идеолошки обоени. За секој наставен предмет се дадени општи задачи кои треба да се реализираат во текот на учебната година од секој конкретен наставен предмет.

Програмите по одделни наставни предмети се дадени во програмски подрачја, со одреден фонд на часови предвиден за нивна реализација.

Во рамките на програмските подрачја се наведени содржините, средствата и активностите, како и знаењата и способностите кои учениците треба да ги стекнат и развијат од секоја дадена содржина. На крајот на секоја програма од наставните предмети, се наведени основните знаења и способности кои ученикот би требало да ги стекне по завршувањето на конкретното одделение.

Согласно со промените на програмите по одделните наставни предмети, се изработени и нови учебници, при што од авторите е барано при нивната изработка тие во голема мера да се раководат од европските стандарди. За таа цел се одржани и семинари¹, од страна на странски стручни лица, на кои е говорено за глобалната структура на современиот учебник, поточно за барањата за одделните компоненти (основен текст, дидактичка апаратура, илустративен дел, дополнителни текстови, апаратура за користење на учебникот) и за графичкото и техничкото обликување на учебникот.

Во Република Македонија, последниве години се реализирани или се во тек на реализација повеќе проекти, поткрепени главно со странска финансиска и стручна помош, во кои се вклучени речиси сите степени на образованието, со цел образованието во Република Македонија да се приближи кон европското. Овде ќе ги спомнеме и ќе се задржиме само на некои проекти кои се реализираат во основното училиште и се во функција на задоволување на некои барања на современото училиште, предизвикани од новите образовни потреби во глобални европски, па и светски рамки.

Заштитата и унапредувањето на животната средина и природата на планетарно ниво е една од најјургентните задачи на нашата цивилизација, особено поради опасностите и катастрофите кои му се закануваат на човештвото воопшто, а се предизвикани, меѓу другото, и од нееколошкото однесување на поединците и недоволно изградената свест за зачувување на животната средина. Затоа, едукацијата за животната средина

¹ Наменети главно за членовите на комисиите за вреднување и избор на доставените учебници по одделни предмети на објавените тендери.

во Европа и во светот станува дел од базичното образование. За таа цел во основното образование од областа на животната средина во последните години се реализираат два проекта: „Евројска мрежа на училишта ишто го унапредуваат здравјето“ и проектот „Глобе“ кој се однесува на мерење и истражување на метеоролошките услови, на почвата, воздухот и растенијата.

Согласно со новонастанатите потреби во новиот наставен план за основното училиште е воведен и предмет *Екологија*, кој засега е во рамките на предвидените факултативни предмети. Но, се забележува дека и во рамките на програмите од некои предмети се присутни содржини и активности за заштита и унапредување на животната средина и природата.

Во нашата Република се реализираат и проекти во коишто на експериментално ниво се проценува граѓанскиот модел и мултикултурните и интеркултурните аспекти во процесот на образованието.

Оваа потреба, покрај другото, произлегува и од целта на основното воспитание и образование, во која е потенцирана и потребата од овозможување на учениците да ги почитуваат и исполнуваат граѓанските права и обврски. Поради тоа се направени определени измени во програмите² за основното образование со што на учениците им е дадена можност да се здобиваат со знаења за развојот на демократијата, за основните права и слободи, за основната структура на македонското општество и за правата и обврските на граѓаните, за здравјето на луѓето, за хуманите односи меѓу половите и за нивната подготовка за живот во семејството и во пошироката заедница.

Со цел учениците повеќе да се запознаат и да стекнат знаења за граѓанското општество воопшто, во основното училиште се реализира акциониот проект „Образование за граѓанско општество“. Во рамките на овој проект се изготвени прирачник за наставници и прирачник за

² Извршени се измени во програмите по предметите: *Природа и општество*, *Општество*, *Географија* и *Историја*, а воведен е и новиот предмет *Историја на граѓанското општество* во VII и VIII одделение.

ученици од IV одделение, во кои се дадени главно содржини од сферата на граѓанското образование, структурирани во четири теми: власт и избори, приватност, одговорност и правда, или поими кои формираат дел од општото јадро на граѓанските вредности и кои се основни за теоријата и практиката на демократското граѓанско општество. Во прирачникот за наставниците е содржана и програмата „Основи на граѓанското општество“, поточно содржините од оваа сфера, со цел таа да биде интегрирана во програмата по предметот *општество* во четвртото одделение на основното образование.

Децении наназад, особено актуелна во високоразвиените земји, е инклузијата на децата со посебни потреби во редовните училишта, а последниве години и во земјите во развој. Кај нас, во Република Македонија, тоа во последно време е едно од приоритетните прашања. Во таа насока последниве години се преземани повеќе активности за непречено реализирање на идејата за интегрирање на децата со посебни потреби во редовното основно образование. Направени се напори можноста од интеграција на децата со посебни потреби во редовните училишта да се регулира и со повеќе нормативни документи. Така, на пример, во новиот Закон за основно образование³ се содржани неколку члена кои се однесуваат на образованието на децата со специјални потреби. Од пред неколку година направени се и првите чекори кон практична примена на барањето децата со посебни потреби да се вклучат во редовните основни училишта, и тоа главно преку реализацијата на проектот „Инџергација на деца со пречки во учењето во редовните училишта“. Инклузијата на децата со посебни потреби во формалниот образовен систем подразбира нивно вклучување според редовните наставни планови и програми, но и по изготвени (пилот) програми за ученици со пречки во психичкиот развој.

За разлика од другите проекти што се реализираат во рамките на основното училиште, проектите „Активна настава - интерактивно

³ Закон за основното образование, Службен весник на Република Македонија, од 1995 бр. 44 и од 1996 бр. 34.

учење“, „Чекор по чекор“, а последниве години и проектот „Со чиицање и пишување до критичко мислење“, внесуваат промени пред сè во организацијата и реализацијата на наставата, поконкретно нудат современи концепти на модели на настава. Поради тоа што овие проекти се реализираат веќе подолго време во училиштата опфатени со проектите, но и во некои вонпроектни училишта, и се позитивно оценети како од страна на наставниците така и од страна на други компетентни лица, на нив ќе се осврнеме малку поопширно.

Проектот „Активна настава - интерактивно учење“ се реализира во основното образование од учебната 1994/95 година, и тоа најпрво во одделенската настава, а од неодамна и во предметната настава и во забавишните групи во основните училишта. Општа цел на овој проект е: развивање на современ концепт на настава наречен „Активна настава - интерактивно учење“ и негово имплементирање во практиката на одделенската настава на основните училишта во нашава земја. Со реализацијата на оваа цел се очекува да се обезбеди повисок квалитет на наставниот процес, односно учениците да се здобијат со поквалитетни - трајни и применливи знаења, оптимално да се развијат нивните индивидуални особености, да се развијат како кооперативни и флексибилни личности - оспособени да решаваат проблеми и самостојно да учат во текот на целиот живот. (1; 29).

Овој дидактички концепт по своите карактеристики може да се вброи во концептите познати како настава во чиј центар се личноста на ученикот и процесите на учење. Тоа е концепт кој се гради врз: сознанијата за слабостите и предностите на постојниот концепт на настава кај нас, новите сознанија на психологијата и педагогијата, претпоставените потреби на општеството од 21-от век од аспект на карактеристиките на знаењата и способностите што ќе им бидат потребни на луѓето, како и од аспект на влијанијата што низ обуката ги вршат консултантите од Бишоп Гросетесте колеџот. (1; 19).

Воспитно-образовниот модел „Активна настава - интерактивно учење“ се реализира според постојниот план и програма за основното училиште, но од аспект на целите и содржините на наставата, за разлика

од класичниот модел, особено става акцент на следново: *функционални, намесѝо факѝоѝграфски знаења; сеоѝфайѝен намесѝо наѝласен коѝнѝивен развој; содржини значајни за акѝуелниот живоѝ; можносѝ за личен избор; холисѝички ѝриод; од аспект на организација и реализација на наставата на: сѝимулаѝивна средина за учење; недирекѝивно - демократѝско водење на насѝаваѝа; инѝеѝрирано ѝемаѝско ѝланирање и реализирање на акѝивносѝиѝе; учење низ лично искусѝиво; ѝоучување и самосѝојно учење; диференциран ѝриод во учењето; учење низ исѝражување; коопераѝивно учење; доволно време за учење; а од аспект на следење и оценување на постигнувањата, пак, на: оѝсусѝиво на закана; високи сѝандарди; форматѝивно и оѝисно оценување.*

Ваквиот концепт на настава бара: примена на групна и индивидуална форма на наставна работа; флексибилно планирање и организирање на наставата (работен ден, седмица, односно тематско-проблемско и интегрирано планирање и реализирање на содржините); примена на методи и постапки на активно учење (учење со откривање, учење по пат на решавање проблеми, истражувачки постапки, кооперативно учење, искуствено учење); позачестена примена на посредно (недирективно) поучување на учениците; избор на содржини и методи соодветни на целите на наставата; развивање на демократски, соработнички односи меѓу наставникот и учениците, наставникот и родителите, училиштето и средината; водење грижа за социјалниот и емоционалниот развој на учениците; континуирано (формативно) следење (набљудување) и вреднување на развојот и напредокот на учениците и создавање портфолио или досие од нивни изработки, како основа за аналитичко, описно оценување; користење разновидни извори на знаења / учење на учениците; создавање ефикасно објективни и субјективни услови за квалитетно учење (опремување и организација на училиницата, поволна социјална клима во одделението, позитивна внатрешна мотивација кај учениците); почитување на индивидуалните разлики на учениците. (1; 31-32).

Во рамките на проектот „Акѝивна насѝава - инѝеракѝивно учење“, од учебната 1997/98 година, започнува истражувачко-иновацис-

ката етапа на потпроектот „Описно оценување на постигањата на учениците“.

Од 1994 година во неколку предучилишни установи во Македонија почна да се реализира експерименталниот проект „Чекор по чекор“, а од учебната 1996/97 година и во основните училишта или поконкретно во првите одделенија од одделенската настава. Нашиот интерес во овој случај е насочен кон реализирањето на овој проект во основните училишта, иако во основа тој почива врз принципите и филозофијата од предучилишната програма „Чекор по чекор“.

Овој проект всушност нуди нов концепт на образование кој го негува духот на слободно и независно размислување на учениците. Тука, под водство на наставниците, учениците се оспособуваат за донесување ефикасни одлуки, за разбирање на последиците од своите дејствија и за почитување на различните стилови на соучениците. Индивидуализацијата е важен дел од програмата која во центарот го става ученикот, но не како пасивен реципиент на знаење и вештини. Во реализацијата на оваа програма, наставниците треба да обезбедат многу можности за децата да вежбаат и да применуваат вештини и знаења на различни начини и низ многу ситуации. Фокусот е ставен на разбирањето и на значењето, а не на голото учење. (14; 10).

За разлика од проектот „Активна настава - интерактивно учење“, кој се реализира по постојната програма за основното образование, овој проект има подготвено за своите потреби и сопствена програма според која алтернативно се реализира воспитно-образовната работа во оние одделенија кои се опфатени со овој проект. Карактеристично за овој модел на воспитно-образовна настава, покрај другото, е и тоа што се применува тематско планирање на наставните активности кои се остваруваат интегрирано. Наставниците секогаш се раководат од актуелните потреби и интереси на учениците. Така, преку планираните флексибилни и интересни активности на учениците, и активното набљудување на учениците за време на тие активности, наставникот може да ги менува и приспособува активностите според потребите. Самата реали-

зација на активностите се одвива во катчиња за активности (ова наметнува организирање на училиницата во катчиња за активности), која им овозможува на децата самостојно да ја индивидуализираат активноста врз база на нивните сопствени, лични интереси и способности.

Проектот „Со читање и пишување до критичко мислење“ започна да се реализира во 1997 година, во неколку основни и средни училишта. Суштината на проектот се состои во иновирање и унапредување на наставата со примена на методи и техники кои промовираат критичко мислење кај учениците и создаваат услови за нивно поактивно ангажирање во процесот на учење. Со оглед на тоа што акцентот се става на наставните методи, универзалноста на проектот се согледува во можноста за нивна примена во процесот на едукација во сите образовни нивоа, без оглед на специфичноста на курикулумите. Освен тоа, овие техники се применливи речиси во сите наставни предмети, бидејќи се користат читањето и пишувањето, зборувањето и слушањето како главни средства за изведување на наставата и учењето. (2; 9).

Општите цели на проектот „Со читање и пишување до критичко мислење“ се следниве:

- во образовниот процес да се воведат нови наставни методи и техники што промовираат критичко мислење на учениците од сите возрасти и во рамките на сите наставни предмети;
- учениците да се едуцираат: да мислат критички, да преземаат одговорност за сопственото учење, да соработуваат со другите, да станат приврзаници на концепцијата за доживотно учење;
- наставниците да се едуцираат: да воспостават атмосфера во училиниците што ќе поттикнува отворена и одговорна интеракција, да ја изменат својата улога на доминантна фигура на часот, да користат ефикасни техники што ќе промовираат критичко мислење и самостојно учење, да станат едукатори на други наставници. (3; 11).

Ново во однос на планирањето на часот, е тоа што наставникот, според концепцијата на проектот, при планирањето на часот треба да се придржува кон една општа рамка на подучување и учење, која се состои од следниве три фази: евокација, сфаќање на значењето и рефлексija. Фазата *евокација* всушност е подготовка за обработка на зададена тема, или вовед во она што ќе следи како активност. Во следната фаза *сфаќање на значењето*, учениците добиваат нови информации за темата на часот и тоа главно преку пишување текст, видео или аудио презентација или експериментален опит. Во оваа фаза може да се користат повеќе наставни техники, карактеристични за проектот, како што се: систем на интерактивно бележење за ефективно читање и мислење (INSERT), активност за насочено читање и мислење (DRTA), реципрочно предавање, дневник со двоен запис, сложување, читање во парови - резимирање во парови, дебатни техники и др. Во фазата на *рефлексija*, учениците го утврдуваат новостекнатото знаење и активно ја реструктурираат својата когнитивна шема за да ги вклопат во неа новите информации (2; 11-12).

Во рамките на сите наведени проекти, најпрво се организирани и реализирани циклус семинари - работилници за обука на сите субјекти, посредни или непосредни учесници во реализацијата на одделните проекти (наставници, директори, стручни работници – училишни педагози и училишни психолози, советници и др.), па потоа е отпочната нивната практична имплементација во основните училишта.

За потребите на одделните проекти се изработени и соодветни прирачници, како и други материјали во кои се презентирани одделни модели на активно учење, наставни техники кои се доминантни, карактеристични, за одделните проекти и други важни информации кои на наставниците им се од голема помош за успешно реализирање на барањата од проектите во наставната практика.

Од дидактичко-методички аспекти, сите три проекти: „Активна настава - интерактивно учење“, „Чекор по чекор“ и „Со читање и пишување до критичко мислење“, придонесуваат за усогласување на основ-

ното образование, поконкретно на организацијата на наставата со приоритетите што се доминантни во наставниот процес во европските основни училишта. Имено, сите тие во центарот на вниманието го имаат ученикот, неговата индивидуалност, неговите специфичности, можности, способности, интереси, мотиви, афинитети, особини и во сите нив се применуваат различни модели на активно учење.

Со оглед на тоа што општите цели, теоретските основи и концепциските решенија се речиси идентични, во последно време понагласена е идејата за нивна меѓусебна координација, нивно усогласување и поврзување во една целина. Таа целина би ги фузирала сите особено истакнати вредности на одделните проекти и би била општоприфатен современ концепт на настава кој би се применувал во основните училишта во нашата Република.

Ова се всушност позначајните новини (од кои некои веќе се составен дел на системот на основното образование, а некои се сè уште на експериментално ниво) што се внесени досега во основното образование, во насока на негово иновирање и усогласување со турбулентните промени во општеството во целина, како и со сè понагласената потреба од почитување на европските образовни стандарди.

(Рецензент: *Проф. д-р Блажородна Лакинска*)

Литература

1. *Активна настава - интерактивно учење*, (1998), Министерство за образование и физичка култура и Педагошки завод на Македонија, Скопје.
2. Ачковска-Лешковска, Е., Миовска, С. (1998), *Со читање и пишување до критичко мислење*, Просветен работник, Скопје, бр. 856.
3. Велева, М. (2000), *Со читање и пишување до критичко мислење - искуства и перспективи*, Просветен работник, бр. 879.
4. Вилотијевиќ, М., Газивода, П. (1998), *Неопходност промена у основном образовању*, Заједница учителских факултета Србије, Београд.
5. Ђорђевиќ, Б. (1998), *Системска питања основне школе*, Наша основна школа будућности, Заједница учителских факултета Србије, Београд.
6. *Закон за основното образование*, (1995), Службен весник на Република Македонија, Скопје, бр. 44.
7. *Закон за изменување и дополнување на Законот за основното образование*, (1996), Службен весник на Република Македонија, Скопје, бр. 24, бр. 34.
8. Камберски, К. (ред.) (2000), *Предучилишното и основното воспитание и образование во Република Македонија (развој, состојба и перспективи)*, Филозофски факултет, Скопје.
9. Максимовиќ, И. (1997), *Промене у основном/обавезном образовању у Европи (1988-1996)*, Настава и воспитање, Београд, бр. 5.
10. *Национален извештај - развој на образованието на Република Македонија*, (2001), Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието, Скопје.
11. *Национална стратегија за развој на образованието на Република Македонија*, (2000), Министерство за образование, Скопје.
12. *Основно образование, Содржини и организација на воспитно-образовната дејност и наставни програми, I-IV отделение и V-VIII отделение*, (1997), Педагошки завод на Македонија, Скопје.
13. *Проекција за развојот, иновирањето и трансформирањето на системот на воспитание и образование во Република Македонија* (1994), Сојуз на педагошките друштва на Република Македонија, Скопје.
14. Хансен, К. А., Кауфман, Р. К., Сајфер, С. (1997), *Образованието и демократската култура - Предучилишна практика*, Дата Понс, Скопје.

SUMMARY

Vera STOJANOVSKA

GLOBAL CHANGES IN EDUCATION AND THEIR IMPLICATION IN PRIMARY EDUCATION

This paper deals with the global changes in the area of education in the European context and their impact on changes within the framework primary education in the Republic of Macedonia.

The paper begins with an overview of tendencies in education, in general, as well as the fundamentals, aims and requirements of primary education in the countries of the European Union. The main part of the paper elucidates the major changes which have been introduced in primary education in the Republic of Macedonia during the past few years with respect to the structural, didactic and methodological as well as organizational improvement and innovation.

Key words: *primary/elementary education, primary/elementary school, school reforms, aims of education, global changes in education*